

Hogyan lett a *Demonstratio* tananyag?
A magyar nyelv eredetének bemutatása Pápay Sámuel
A Magyar Literatura' esmérete című művében

TAKÁCS Judit

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger
takacs.judit@uni-eszterhazy.hu

„... a mártír kezdetek mítoszát a tudományág saját történetírása teremtette, amikor (...) saját szempontjaik szerint alkották meg és építették föl a magyarországi finnugrisztika történetét” (Sándor 2011: 407).

1. A magyar nyelv tudomány történetében hiába keressük Pápay Sámuel nevét. Nem meglepő ez, hiszen kortársai elsősorban jogászként, diákjai az egri Líceum tanáraként, utódai pedig legfőképp első magyar irodalomtörténetünk írójaként tisztelték. A magyar tanszék tanáraként fő művének az 1808-ban megjelent *A Magyar Literatura' esmérete* című munkáját tekinthetjük, mely egy évvel az *Észrevételek a magyar nyelvnek a polgári igazgatásra és törvénykezésre való alkalmaztatásáról, az oda tartozó kifejezések gyűjteményével* című, a jogi szaknyelv megújítását célzó műszótára után jelent meg.

Jelen dolgozatomban tankönyvének nyelvünk eredetével és rokonságával kapcsolatos fejezeteit vizsgálom meg, abból a szempontból, hogyan jelennek meg benne Sajnovics *Demonstratio*-jának tézisei. Írásomban először Pápay alakját és a mű keletkezésének körülményeit idézem fel, majd a tankönyv magyar nyelv eredetével foglalkozó részeit tekintem át, elsősorban azt a középpontba állítva, hogyan közvetíti Pápay a finnugor rokonság Sajnovics által bemutatott tényeit és egyezteteti azokat a 19. században általánosan elfogadott hun–magyar rokonságésszémével. Dolgozatommal Sajnovics művének recepciótörténetét is gazdagítani kívánom a kapcsolódó szakirodalomban eddig nem szereplő tankönyv bemutatásával.

2. Pápay Sámuelről részletesen először Badics Ferenc akadémiai székfoglalójában (1897) olvashatunk. Tőle tudjuk, hogy a felsőörsi köznemesi családból származó fiatalember 1791-ben kezdte meg jogi tanulmányait Egerben. Pár évvel korábban bátyjához hasonlóan ő is Kassán kezdett tanulni, ám ezt apjuk halála megghiúsította. Az ifjú Pápay ezért támogatást kérve Pápa földesurához, az akkor már egri püspökként tevékenykedő Eszterházy Károlyhoz fordult, aki az abban az évben újrainduló Egri Érseki Jogakadémiára hívta. Pápay az ő támogatásával végezte el a jogakadémiát, ahol a jogi ismereteken felül történelmet, stílustant, technológia- és politikatudományt is tanult, s e stúdiumokhoz csatlakozott 1792-től a magyar nyelv és irodalom¹ is mint rendes tantárgy (erről részletesebben ld. Kuser megj.e.).

Pápay kassai tanulmányai alatt ismerkedett meg Kazinczy, Baróti Szabó Dávid és Batsányi János körében a felvilágosodás szellemiségével, és kezdett egyre több magyar nyelvű szépirodalmat forgatni, később Egerben pedig – amikor már „rendszeresen előadva tanulhatta a magyar nyelvet és irodalmat” – bizonyítványai tanúsága szerint nagy tehetséget és kiváló előmenetelt tanúsított az irodalmi és nyelvészeti stúdiumokban (Badics 1897: 7). Letéve ügyvédi vizsgáit, előbb Pesten, majd Pápán lett ügyvéd, s itt értesült a megüresedő tanszékvezetői pozíció híréről. Eszterházy Károly pedig újra támogatta: a hozzá forduló Pápayt 1796 szeptemberében a tanszék vezetőjévé nevezte ki.

Pápay négy évet töltött az egri Líceum tanáraként, még támogatója, Eszterházy 1799 márciusában bekövetkezett halála után is másfél évig tanított ott. Ez idő alatt tartott előadásainak lejegyzett anyagából állította össze, majd 1808 tavaszán, már Veszprémben adta ki a korszak legjelentősebbjének tartott irodalomtörténetét, *A Magyar Literatura' esméreté-t*. A kötet azonban irodalomtörténet-íráshoz képest – főleg mai szemmel nézve – meglepően sok nyelvi/nyelvészeti vonatkozású fejezetet tartalmaz: jelentős része foglalkozik valamilyen szempontból a magyar nyelvvel (általános jellemzőivel, grammatikájával, leírásával, történetével).

Az anyanyelvű nevelés fontosságának hangsúlyozása, az anyanyelv megismerésére és leírására való törekvés hangsúlyos megjelenése a műben a felvilágosodás kulturális törekvéseivel magyarázható: a korszakban a nyelv és irodalom ügye szorosan összefonódott. Azzal, hogy Pápay kiemelt fontosságúnak tartotta és részletesen bemutatta a magyar nyelv hangtani és alaktani jellemzőit, használhatóságát és kifejezőképességének sajátosságait a nyelvhasználat minden szintjén, azt a sok pályatársa által is hangsúlyozott tézist

---

¹ A mű összeállításakor (sőt egészen 1840-ig) az *irodalom* kifejezés még nem volt használatos (Simonfi 1913).

kívánta igazolni, hogy a magyar nyelvnek nemcsak át kell vennie a latin szerepét, de arra teljes mértékben alkalmas is. Ennek alátámasztását szolgálják a magyar nyelv régiségéről, máshol tökéletességéről (Pápay 1808: 51, 331) írt sorai is, és erre a törekvésre vezethető vissza az irodalomtörténetben a nyelvünk leírását szolgáló részek aránya is: a kiadvány terjedelmének ugyanis csaknem kétharmadát teszik ki a nyelvleíráshoz kapcsolódó részek. Ezek pedig nemcsak „meghökkenítő arányúak” (Margócsy 1980: 383) a köteten belül, de Lőkös (1974: 877) szerint a grammatikai fejezet (a bevezetéssel együtt) egyben a legkimunkáltabb is.

3. A *Demonstratio* jelentősége kiemelkedő az összehasonlító finnugor nyelvészet történetében, jelentőségét és utóéletét jól mutatja a Sajnovics és Hell műveivel foglalkozó, Hadobás Sándor (2008) által összeállított (2008-ig bezárólag csaknem 600 tételből álló) gazdag bibliográfia is (Kelemen 2012: 226–227).

Ismeretes, hogy Sajnovics a Dán Királyi Akadémia tagjainak három ülésén, 1770. január 10-e és február 9-e között számolt be a magyar–lapp nyelvhasználatban elért eredményeiről, és feltehetően ebben az időszakban szerkesztette meg végleges formában a *Demonstratio* Koppenhágában megjelent kiadását is (Éder 2014: 89; Szij 2021: 7–28; Kelemen 2023: 9).

Korai finnugrisztikai szakirodalmunkban gyakran megjelenő, de később többek (pl. Domokos 1990: 51; Sándor 2011: 409; C. Vladár 2021: 61–64) által is cáfolt tévhit, hogy Sajnovics művének negatív fogadtatása és az őt ért támadások miatt hagyott fel a nyelvtudomány művelésével. Művének recepcióját végignézve azonban azt mondhatjuk, hogy nem túlzó Sándor Klárának a magyar finnugrisztika kezdeteihez kapcsolódó, mottóban szereplő megjegyzése: a Sajnovicsot érő szakmai támadások mértékét alighanem az utókor nagyította fel. Sajnovicsot valóban érték kritikák, de azok nem nyelvészeti bizonyítékainak, hanem a lappokkal való rokonítás felvetésének szóltak, és korántsem voltak szakmai reflexiónak tekinthetők, jelentőségük pedig feltehetően csekély volt ahhoz, hogy elhallgattassák, visszavonulásra készítsék a nyelvészettel egyébként is csak véletlenül kapcsolatba kerülő jezsuita csillagászt.

Sándor szerint (2011: 407) Sajnovics műve Magyarországon kevés negatív reakciót, legfeljebb csak „némi rosszálló hullámverést”² keltett, és – főleg külföldön – kifejezetten nagy lelkesedéssel fogadták: 1770. február 9-én a Dán, március 2-án a Norvég Tudományos Akadémia tagja lett a szerző, a kop-

² Ezekről részletesen ír Domokos 1990: 47, 51; Sándor 2011: 409; C. Vladár 2021: 61–64.

penhági kiadás első recenziója Bécsben igen hamar (már 1770 decemberében) megjelent,³ később pedig Sajnovics a nagyszombati egyetemen bölcsészdoktor és teológiai magiszter lett (Bartha 2021: 21).

A tanait támadó és elutasító magyar kortársak⁴ – akik közül leginkább a testőrírókat szokás kiemelni – a magyar–lapp etnikai rokonság gondolatát utasították el. A nyelvrokonsítás Sajnovics által felvetett, széleskörű bizonyítékaira azonban saját korában nemcsak tőlük, de más (magyar szakmai) körből is alig született reflexió (Zsirai 1937/1994: 498) – ellentétben a nyelvtudomány külföldi művelőinek pozitív reakcióival. C. Vladár összegzése (2021: 61–62) alapján tudjuk, hogy értékes tudományos teljesítménynek nevezte Schlözer, és pozitív volt a finn nemzeti tudományok atyjának tartott turkui Porthan véleménye is. Az általuk felvetett problémák (pl. Schlözer részéről az *idem esse* kifejezés használata) és a további kutatási lehetőségek nagy része (pl. Porthan részéről több lapp nyelvjárás és a finn nyelv bevonásának felvetése az összevetésbe) ma is helytállóan tekinthető.

Történész kortársai ugyan beolvastották Sajnovics tanításait munkájuk fejezeteibe (ld. Zsirai 1937/1994: 498; Domokos 1990: 51; Sándor 2011: 409), ám Sajnovics művének (legalábbis közvetlenül a megjelenése körüli időszakban) kevés, nyelvészeti szempontból elismerő recenziója született. E kevesek közé tartozik első recenzense, Kollár Ádám Ferenc és Decsy Sámuel (1790) mellett az egri Líceum magyar nyelv és irodalom tanára, Pápay Sámuel, aki nemcsak ismerte és méltatta Sajnovics művét, hanem már 1796–1800 közötti egri oktatói időszakában – a jegyzeteiből az időben összeállított kézírata tanúsága szerint – tanította is Sajnovics *Demonstratio*-ja alapján a magyar és lapp nyelv rokonságának bizonyítékait.

Még ha nem is idézte volna példáit, akkor is tudjuk, hogy Pápay nagy valószínűséggel ismerte Sajnovics művét. A Líceum 1793-ban alapított, csaknem 20 000 kötetes könyvtárában ugyanis Eszterházy Károly érsek jóvoltából a 4042 kötetnyi nyelvészeti szakmunka (Löffler 2013: 119) között Sajnovics *Demonstratio*-jából is volt példány. Erről a könyvtár első könyvtárosa, Büky József által készített 1781-es katalógus árulkodik, melyben már szerepel a *Demonstratio*, azaz diák- és tanárévei alatt Pápaynak volt lehetősége arra, hogy áttanulmányozza azt. A Líceum Főegyházmegyei Könyvtárának gyűjteményében egyébként ma is megtalálható ez a kiadvány.

Hogy Pápay az 1771-es, jelentősen kibővített nagyszombati kiadást ismerte, az bizonyítja, hogy művének irodalomtörténeti részében részletesen ír

³ Éder (2014) kutatásai alapján tudjuk, hogy első recenzense Kollár Ádám Ferenc volt

⁴ Ezekről bővebben ld. Zsirai 1937/1994: 498; Domokos 1990: 47, 51; Sándor 2011: 409.

az először a nagyszombati kiadásban közölt szövegmémlékünkről, a Halotti beszédről is.

Azzal, hogy Pápay Sajnovics művét a tankönyv nyelvtörténeti részének legfőbb szakirodalmaként szerepelteti, azaz a témához kapcsolódó tudományos diskurzus elismert elemévé teszi, igen fontos szakmai visszajelzésnek tekinthető: e téren Pápay munkája az egyik első, ám eddig a szakirodalomban nem szereplő példája a kortársaktól származó pozitív magyar szakmai reflexióknak.

4. Munkájának célját Pápay az Olvasóhoz írt Előszóban így fogalmazza meg (1808: VII): „hogy ifjainkat, kik még eddig illyes vezérkönyv nélkül szűkölködtek, Hazai nyelvünk’ ritka jelességű alkotmányának, ’s egész Literatúránknak esméretében meghordozván, nékiek, az igazi Nyelvtudományban ’s az írásbeli szép előadásban való oktatás mellett, kedvet adgyak, ’s jó utat mutassak a’ Literátori pályafutásra is”. Ahogy az idézet is sugallja, a literatúrát Pápay is a maitól eltérő, „Könyvekből ’s írás olvasás által szerzett tudomány”-ként (1808: 1) értelmezi.

A szerző a részeket szakaszokra, azokat fejezetekre tagolja, az egyes fejezeteken belül pedig paragrafusokat (összesen 142-t) különít el. A kötet első, terjedelmesebb, csaknem 300 oldalas részét (18–107. §, 36–332.) a magyar nyelv eredete, rokonsága és leírása témájának szenteli. Ezen belül is különösen nagy figyelem esik a magyar nyelv leírására: külön fejezetet kapott a hangtan, az alaktan és a mondattan is, továbbá egy egész szakasz öt fejezetében (1808: 252–332) vizsgálja a magyar nyelv „bőségét”, „értelmességét”, „hangbeli tökéletességét”, „hathatóságát”. Ezzel a magyar nyelv latinnal szemben is megfelelő voltát, hatékonyságát, gazdagságát kívánta számos példa által bemutatni.

A magyar nyelv eredetéről (*A’ magyar nyelv’ eredetéről ’s természeti tulajdonságiról*) a két részből álló kötet első részének első szakaszában a 26–33. § között esik szó.

Már a bevezető, a nyelvek összevetésének elméleti háttérét bemutató részből (Pápay 1808: 52–53) világossá válhat, hogy Pápay nemcsak tudott páter Hell és Sajnovics útjáról és annak nyelvészeti eredményeiről, de behatóan ismerte is a művet. Rögtön a fejezet elején felidézi ugyanis Sajnovics fontos megállapítását: „a nyelvek’ rokonságának nem egyedül való bizonyosága az, ha köztük sok egyforma szó találkozik” (Pápay 1808: 53–54), illetve a „Rokonságnak is lehetnek ismét kisebb és nagyobb graditsai, a’ hasonlatosságának kisebb, nagyobb mértéke szerint” (Pápay 1808: 55).

Pápay leszögezi (1808: 57), hogy nyelvünk a napnyugati nyelvektől („Deák, Franczia, Olasz, Spanyol, Angoly, Német, Tót, Cseh, Lengyel, Orosz, Rátz ’s a ’t.”) egészen idegen, a magyart ő is a héberrel és más napkeleti nyelvekkel rokonítja. Kortársaihoz hasonlóan ő is úgy vélte, hogy a magyarnak a napkeleti nyelvekkel való hasonlatossága és rokonsága hihető, sőt „tsaknem minden Magyar Grammatikában, mint bizonyos igazság, úgy említettik”. Ennek bizonyítékait (Otrokótsi, Oertel, Kalmár, Révai, Verseghy és Beregszászi műveire hivatkozva) hat pontban sorolja fel (1808: 58–62).

A következő, 31. § viszont már címében és szóhasználatában is idézi Sajnovicsot: „A’ Finn és Lapp Nyelvekkel még jobban megegygyez”, amire a külföldi tudósok (Rudbeck, Schlözer, Fischer) mellett „a nevezetes Égvizsgáló Jezsuiták”, illetve dr. Gyarmathy Sámuel, „nagy érdemű Nyelvtudósunk” munkáit hozza bizonyosággal (Pápay 1808: 62–66).

Meg kell jegyeznünk, hogy irodalomjegyzékben Pápay Gyarmathi Sámuel *Affinitas*-ára (1799) is hivatkozik. Bodnár Antal visszaemlékezéseiből azonban, aki Pápay harmadik utódja volt a magyar nyelv és irodalom tanszék vezetőjeként, tudjuk, hogy Pápay előadásainak szövege, melyet kéziratos formában maga és elődei is használtak tananyagként, 1800-ban, Pápay Egerből való távozásakor már végleges volt (Lőkös 1974: 876–877). Ez azért fontos megjegyzés, mert bár Pápay hivatkozik az 1799-es műre is (Pápay 1808: 66), az az 1796–1800 közötti előadások anyagában nagy valószínűséggel nem szerepelt.⁵

Pápay a *Demonstratio* érvelését (Sajnovics 1994: 34–102) követve hoz bizonyítékokat a magyarnak a finnségi nyelvekkel való rokonsága mellett (1808: 62–63). Bár más sorrendben, mint ahogy Sajnovicsnál szerepel, de Pápay követi a *Demonstratio* logikáját: a Sajnovics művének VIII–XI. §-ában (Sajnovics 1994: 59–102) szereplő szókincsbeli, illetve grammatikai és hangtani jellegű bizonyítékokat (némileg rövidítve és nem minden példát idézve) 12 pontban ismerteti.

Pápay belátta, hogy Sajnovics bizonyítékai nem lehetnek véletlenszerű egyezések: „az említett Nyelvek között való hasonlatosságok olly különös jelességűek, hogy valamint azokat tsupán vak eset szerént támadottnak állítani nagy meggondolatlanság vólna”, és azokat nem lehet utólagos érintkezések hatásának sem tulajdonítani (Pápay 1808: 67), ugyanakkor dilemmát okoz neki, hogy „képtelennek látszik Nyelvünket Napkeleti természetűnek ’s ere-

⁵ A *Demonstratio*-val ellentétben pontosan nem derül ki a katalógusból, hogy mikor került az *Affinitas* a Főegyházmegyei Könyvtár állományába, csak annyit tudunk, hogy a 19. század legelején, azaz nem sokkal megjelenése után már elérhető volt ott is.

detűnek tartani, 's még annak rokonit egyszersmind Északonn is keresni” (Pápay 1808: 67).

Magyarázatot kellett tehát keresnie arra, hogy lehet egyszerre rokona a magyarnak a napkeleti és finnségi nyelvek csoportja. Arra jut végül, hogy „De azon Rokonság mégis igen hihető” (Pápay 1808: 68–71), ha figyelembe vesszük a korábban már emlegetett rokonsági fokokat: a magyar a finnel, lappal, észttel, vogullal nagyobb hasonlóságot mutat, ezért közelebbi rokonságban van, mint a napkeleti nyelvekkel. Viszont mivel a finn és lapp nyelvben a napkeleti nyelvekkel még a magyarban tapasztalhatónál is több közös vonás van, feltételezi, hogy a finnek is Napkeletről, Ázsiából származnak, ott az északiakkal „egy Nemzetséget tettünk” (Pápay 1808: 70), a finnek azonban a napkeletiektől elszakadva északra vonulva telepedtek le.

A nyelvi rokonságot alátámasztó bizonyítékokat kétségbevonhatatlannak tartja, kortársaihoz hasonlóan azonban számára sem vonzóak a népek, melyek e nyelveket beszélik, ám „más Nemzeteket pedig tsupán megvetésből atyafiaknak el nem fogadni, embertelenség volna” (Pápay 1808: 67). Dilemmája azon alapul, hogy a nyelvi rokonságot kortársaihoz (Kalmár György, Beregszászi Nagy Pál, Révai Miklós, Versegly Ferenc, vö. Domokos 1990: 76–81; Zsirai 1937/1994: 498) hasonlóan ő is genetikai rokonságként értelmezi, s az egymással rokonságban lévő nyelveket beszélő népeket is rokonnak tekintve azok közös vagy hasonló tulajdonságait keresi.

Nem sok hasonlóságot talál azonban napkeleten sem, ugyanis nemcsak a finn és lapp nép, hanem a zsidóság természete sem vonzó számára: „a mi vitéz, egyenes szívű, nemes lelkű Nemzetünk természettel ellenkezik a Zsidóságnak erkölcsi tulajdonságaival; de a Finn és a Lapp Nemzetek felől sem tudgyuk, hogy valami jeles nagy tetteik által magokat a mi velünk való atyafiságra méltókká tették volna, úgymint a'kik Európának Északi szuglyáiban meghúzván magokat, eleitül fogva esméretlen alatonyságban éltek, az igaz vér pedig, a' közmondás szerént, nem válik vízzé” (Pápay 1808: 67).

5. Tanulmányomban első magyar irodalomtörténeti tankönyvünket vizsgáltam meg abból a szempontból, miért és hogyan jelennek meg benne Sajnovics János *Demonstratio*-jának bizonyítékai.

Pápay tankönyve nem emelhető ki a korszakból, melyben keletkezett, erősen magán hordozza ugyanis a felvilágosodás anyanyelvvvel kapcsolatos elképzeléseit. A nyelvreírással kapcsolatos fejezetek meglepő arányát a kötetben az a tény magyarázza, hogy a szerző célja a részletes elemzéssel a magyar nyelv kimunkáltságának és alkalmasságának alátámasztása volt, a

nyelvtörténeti és magyar nyelv rokonságát bemutató részek pedig ezen belül azt szolgálták, hogy velük a magyar nyelv régi voltára mutasson rá.

Pápay – kortársaihoz hasonlóan – a nyelvi rokonságot etnikai rokonságként is értelmezi. Nem szakadt el a kortársai szerint is elfogadható napkeleti nyelvekkel való rokonítástól, viszont – Sajnovics bizonyítékait elfogadva – a magyart a napkeleti és a finn, illetve a lapp nyelvvel is rokonságban állónak tartja.

Pápay műve nemcsak első regulázott, grammatikán alapuló stílus- és irodalomtörténetünként figyelemre méltó, de tankönyvként vizsgálva az is példaértékű, ahogy szerzője beépít és ezzel a szakmai diskurzusba emel egy – akkor még frissnek számító – kutatási eredményt, jelesül Sajnovics magyar nyelv eredetével kapcsolatos, egész Európában pozitív visszhangot keltő bizonyítását. Nyelvrokonságunk Sajnovics által bemutatott bizonyítékait már akkor is tényként fogadta el, amikor kortársai még „az erkölcsi tulajdonságot” alapul véve keresték a magyar nyelv és nép rokonait.

Irodalom

- BADICS FERENC 1897: Az első magyar irodalomtörténetíró. Irodalomtudományi Közlemények 7: 1–15.
- BARTHA LAJOS 2021: Sajnovics, a tudós és az ember. In: Terbe Erika – C. Vladár Zsuzsa (szerk.), 250 éves a Demonstratio. Tanulmánykötet Sajnovics János műve megjelenésének 250. évfordulója alkalmából. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest. 13–31.
- DECSY SÁMUEL 1790: Pannóniai Fénisz, avagy hamvából feltámadt magyar nyelv. Bécs.
- DOMOKOS PÉTER 1990: Szkítiától Lappóniáig. A nyelvrokonság és az őstörténet kérdéskörének visszhangja irodalmunkban. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ÉDER ZOLTÁN 2014: Sajnovics Demonstratiójának első recenziója. „Viennensis Recensitor opusculi mei Hafniae editi”. Magyar Nyelv 110: 85–94.
- GYARMATHI SÁMUEL 1799: Affinitas linguae Hungaricae cum linguis Fennicae Originis grammaticae demonstrata. Nec non Vocabularia dialectorum Tataricum et Slavicarum cum Hungarica comparata. Gottingae.
- HADOBÁS SÁNDOR 2008: Hell Miksa és Sajnovics János bibliográfiája. Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány, Rudabánya.
- HORVÁTH JÁNOS 1980: A magyar irodalom fejlődéstörténete. Második, változatlan kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest. 245–248.
- HUDI JÓZSEF 2015: Pápay Sámuel hagyatéka mint történeti forrás. Irodalomtörténeti Közlemények CXIX. évf. 1: 17–25.

- KELEMEN IVETT 2012: Hadobás Sándor (szerk.), Hell Miksa és Sajnovics János bibliográfiája. *Folia Uralica Debreceniensia* 19: 208–209.
- KELEMEN IVETT 2023: Sajnovics János Demonstrációjának hatása az északi lapp ortográfia történetére. *Magyar Nyelvjárások* 61: 355–366.
- KUSPER JUDIT megj.e. Az első magyar irodalomtörténet egri és itáliai gyökerei. Pápay Sámuel: *A magyar literatúra' esmérete, 1808.*
- LAKÓ GYÖRGY 1973: Sajnovics János. *A múlt magyar tudósai.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LÖFFLER ERZSÉBET 2013: Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár. In: Petercsák Tivadar (szerk.), *Az egri Domus Universitatis és Líceum. Oktatás, tudomány, művészet 1763–2013.* Eszterházy Károly Főiskola. Eger. 116–120.
- LŐKÖS ISTVÁN 1974: Pápay Sámuel irodalomtudományi előadásai. In: Szauder József – Tarnai Andor (szerk.), *Irodalom és felvilágosodás.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 873–900.
- MARGÓCSY ISTVÁN 1980: Pápay Sámuel és literatúrája. *Irodalomtörténet* 62/2: 377–404.
- PÁPAY SÁMUEL 1808: *A magyar literatúra' esmérete.* Magyar Minerva. Negyedik Kötet. Veszprém.
- SAJNOVICS JÁNOS 1994: *Demonstratio.* Sajnovics János: Bizonyítás. A magyar és a lapp nyelv azonos. Ford. Constantinovitsné Vladár Zsuzsa, szerk. Szij Enikő. *Bibliotheca Regulyana* 2. ELTE, Budapest.
- SÁNDOR KLÁRA 2011: *Nyelvrokonság és hunhagyomány.* Rénszarvas vagy csodaszarvas. *Nyelvtörténet és művelődéstörténet.* Typotex Kiadó, Budapest.
- SIMONFI JÁNOS 1913: *Az irodalom szó története.* *Nyelvészeti Füzetek* 68. Különnyomat a Magyar Nyelvörből. Budapest.
- SZIJ ENIKŐ (szerk.) 1990: *Sajnovics naplója 1768–1769–1770.* ELTE Finnugor Nyelvtudományi Tanszék, Budapest.
- SZIJ ENIKŐ 2021: Sajnovics, Hell Koppenhágában – menet-jövet. In: Szij Enikő (szerk.), *A Koppenhágai Demonstratio.* Sajnovics János: Bizonyítás. A magyar és a lapp nyelv azonos. 1770. Fordította Constantinovitsné Vladár Zsuzsa. *Bibliotheca Regulyana* 7. ELTE, Budapest. 7–36.
- C. VLADÁR ZSUZSA 2021: *A koppenhágai Demonstratio, és ami utána történt.* In: Szij (szerk.) 2021: 37–93.
- ZSIRAI MIKLÓS 1937/1994: *Finnugor rokonságunk.* Az uráli nyelvrokonainkkal kapcsolatos legújabb ismeret- és forrásanyag rövid összegzésével közreadja Zaicz Gábor. 2. kiadás. Trezor Kiadó, Budapest. [1. kiadás: MTA, Budapest.]

**How did *Demonstratio* become educational material?
The origins of Hungarian in Sámuel Pápay's
*A Magyar Literatura' Esmérete***

In my research I examine the chapters that deal with the origin of Hungarian and with its related languages in Sámuel Pápay's *A Magyar Literatura Esmérete* [The Study of Hungarian Literature], a textbook of history of literature and style published in 1808. My main focus is on how the theses of Sajnovics's *Demonstratio* are presented in the book. The views espoused in the book are strongly in line with those about our mother tongue in the time of the Enlightenment, which explains the length and thoroughness of the chapters about language description. The aim of the chapters about language history and the languages related to Hungarian is to demonstrate the long history of the Hungarian.

My aim with the thorough analysis of the book is twofold. On the one hand, my goal is for Pápay's book to be recognized as source material in historical linguistic research. On the other hand, my analyses show that *A Magyar Literatura Esmérete* is probably the first piece of educational material in which Sajnovics's work serves as a reference text. It is essential, then, for this to be recognized when considering the reception of *Demonstratio*, and consequently, it may also be able to modify the beliefs that have formed about the rejection of Sajnovics's work.

Keywords: textbook of literary history, description of the mother tongue, Demonstratio

JUDIT TAKÁCS